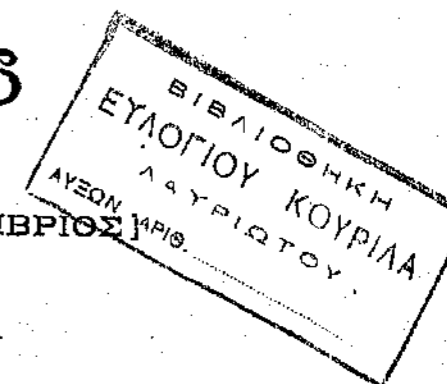

ΕΣΤΙΑ

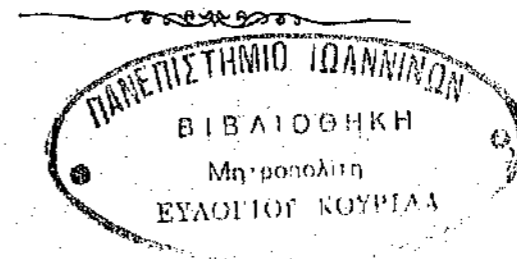
ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ

1885

[ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ]

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡ. 6 - ΔΕΔΕΜΕΝΟΣ ΔΡ. 8

ΑΘΗΝΗΣΙ

Γ. ΚΑΣΔΟΝΗΣ, ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Γραφείον τῆς Ἐστίας: Ἐπὶ τῆς οἴκου Σκαδίου, ἀριθ. 32.

1885

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος εικοστός.

Συνδρομή ἑτησίαι: Ἑν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἀρχαίαι ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἰσχύουσιν. Ἔτους καὶ εἰς ἡμέρας. — Γραφεῖον διὰ τῆς Ὁδοῦ Σταδίου 92.

20 Ὀκτωβρίου 1885

ΑΠΟ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΕΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑΝ

Ἐπιστολαὶ πρὸς φίλον.

ΣΤ'.

Μεσολόγγι, 1ῃ 21 Ἀπριλίου.

Ἐπὶ τέλους εὐρίσκουμι εἰς τὸ Μεσολόγγι!

Ἵπως ὑποθέτεις ὅτι, γράφων ἐντεῦθεν, ἔχω τὴν φαντασίαν πλήρη ἡρωϊκῶν ἀναμνήσεων, ὅτι ἀνεπολιώ σκηναὶς πολέμου, ἐρῶδους τῶν πολιορκητῶν, ἐξόδους τῶν πολιορκουμένων, νύκτας ἀγρύπνους εἰς τοὺς προμαχίνας, πυρβολισμούς ἐν μέσῳ τοῦ σκότους, καὶ κλαγγὴν ὅπλων, καὶ ἀγρίας κραυγὰς μαχητῶν, καὶ γοερούς γογγυσμούς τῶν θνησκόντων. Ὅχι, φίλε! Ἡ νύξ εἶναι ὠραία, τὰ πάντα περὶ ἐμὲ ἡρέμα, ἐπιστρέφω ἀπὸ μακρῶν παρὰ τὴν θαλασσολύμνην περιήκτων, ἀντὶ δὲ βοῆς πολεμικῆς, μοῦ ἔρχονται μόνον εἰς τὸν νοῦν οἱ ἡσυχιοὶ στίχοι τοῦ Σπυριδωνοῦ Τρικουνη. Τούς ἐνθυμείσαι:

«Εἰς τὴν λίμνην ἐκυματοῦσα μιὰν ἀνέφελη νυχτιά.
Ἡ πολυπαθὴ καρδιά μου ἐποθεύσε μοναχιά.
Σιγά ἴφλοισθες τὸ κύμα ἔς τὸ μονόβυλο ἐμπρός,
τὸ πανάκι μου ἔσπυσε ἀεράκης στεριανός.
Δὲν ἀκούετο ἄλλος κρότος ἀπ' τὸν κρότο τῶν ψαριῶν
δεὰν ἔλαφρα πηδῶντας ἔβουτοῦσαν ἔς τὸν βυθόν.
Ἐβαναίοντο μακρόθεν τῶν ψαράδων ἢ πυραῖς,
ἔρρινοντο βλαῖς ἀπ' τὸ μακρὸς πῶς κινουῦνται μοναχαίς,
κ' ἔσχημάτιζαν ἐμπρὸς μου τῶνον διὰ φρεϊνόν.
Ἐάν τῆς θάλασσης πλανῆται περπατοῦσαν ἔς τὸ νερό.
Ἀνεφαίνοντο σποράδην τ' ἀστερέωτα νησιά,
λὲς κ' ἔβηκαν ὑγρὰ τότε ἀπὸ τ' ἄλλα νερά.
Πάμπολλα θαλασσοπούλια κουρνιασμένα ἔβω κ' ἐκεῖ
εἶχαν φύλακας τὰ σκότη καὶ τὰ κύματα στρωμνῆ.
Τὸ φεγγάρι ἀπὸ τῆς Πάργας εἶχε ἀρχίσει τὸ βουνοῦ
ν' ἀναβαίνει ἀγάλια ἀγάλια τὸν καθάριον οὐρανὸν
κ' ἡ ἀχτίνα του ἔς τὸ κύμα ἔλαφρὰ νὰ κολυμβῆ,
κ' ὀλογάλοιο τὸ κύμα νὰ τὴν βλέπῃ, νὰ γελᾷ...»

Ὁ Τρικουνης ἦτο Μεσολογγίτης καὶ ἠγάπα τὴν πατρίδα του. Αἱ ὠραιότεραι σελίδες τῆς ἱστορίας του τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἶνε ἐκεῖναι, ἐνθα ὁ λόγος περὶ Μεσολογγίου. Ὅτε γράφει περὶ τῆς πόλεως ὅπου ἐγεννήθη, ἡ καρδιά του θερμαίνεται καὶ τὸ ὄφρος του ἀνυψοῦται. Ὁ πρόεδρος τῆς ἐνεστώσης κυβερνήσεως εἶναι υἱός του, κατὰ σύμπτωσιν δὲ τυχερῶν ἐκ Μεσολογγίου ἦτο καὶ ὁ Δεληγιώργης, ὅστις πρωταγωνιστήσας ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηναίς μετὰ τὴν ἔξω-

σιν τοῦ βασιλέως Ὀθωνος καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου, ἀπίθανεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας κατὰ τὸ 1879. Οἱ Μεσολογγίται δικαιοῦνται νὰ ἐπαίρωνται διὰ τοὺς δύο τούτους πολιτικούς ἀνδρας, τῶν ὁποίων τὰ ὄνόματα νέαν προσθέτουσιν εὐκλειαν εἰς τὴν ἔνδοξον πατρίδα των.

Ἄλλὰ δὲν εἶχα τὴν πρόθεσιν νὰ ἡμιλήσω ἀπόψε περὶ Μεσολογγίου. Ἀβρίον τὰ περὶ τούτου σήμερον ἔχω νὰ σοῦ δικαιοῦστω τὰς ἀπὸ Ἀγγρίων εἰς ἐνταῦθα ἐντυπώσεις μου.

Ἐνόμιζα ὅτι μετὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ τὴν Ἀκαρνανικὴν πεδιάδα, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἴδω ὠραιότερον τι ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ἠπατώμην. Μὲ ἐβάμβωσεν ἡ σημερινὴ ἀλληλουχία τοσοῦτων γραφικῶν τοποθεσιῶν, μὲ κατεγώτευσεν ἡ ὠραιότης, ἡ ἀγριότης, ἡ ποικιλία, ἡ ἀντιθεσίς των! Ὁμολογῶ ὅτι ἡ φυσικὴ καλλονὴ τῶν μερῶν τούτων ὑπερέβη τὰς προσδοκίας μου, ἐνοῶ δὲ τώρα διατὶ οἱ Τούρκοι ἠγάπων τοσοῦτον τὸ Βραχῶρι.

Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κάρλει, ὡς ἀνομαζέτο τότε ἡ Αἰτωλοκαρνανία. Πολλοὶ Τούρκοι πλοῦσιοι εἶχον ἐνταῦθα μεγαλοπρεπεῖς κατοικίας περικυκλουμένας μὲ διπλὰ καὶ τριπλὰ περιτειχίσματα, εἰς δὲ τὰ περὶ τῆς πόλεως ἦσαν διεσπαρμέναι αἱ ἐπαύλεις των, ὅπου ἡ δροσερὰ σκιὰ τῶν δένδρων, τὰ διαυγῆ καὶ ἄφθονα νερά, πρὸς δὲ καὶ τὰ προσοδοφόρα κτήματα, ἀπετέλουν τὴν ζωὴν εὐάρεστον καὶ γλυκίαν. Εἶχον δικαίον οἱ Τούρκοι μὴ προθυμοποιούμενοι νὰ παραιτήσωσιν οἰκιοθελῶς τὸ Βραχῶρι.

Ἡμεῖς τὸ ἀπεχαιρέτησαμεν σήμερον πολὺ πρῶτ', διὰ νὰ προσθάσωμεν τὰ τελευταῖα κελάρηματα τῶν ἀηθῶνων εἰς τὰ γεφύρια τοῦ Ἀλάμπει. Τὰ λεγόμενα ταῦτα γεφύρια εἶναι μακρὰ λιθόκτιστος ὁδὸς, στηριζομένη ἐπὶ τριακοσίων καὶ ἐπέκεινα τόξων καὶ διασταυροῦσα τὸν πορθμῶν, διὰ τοῦ ὁποίου συνεχόνται ἡ λίμνη Τριχωνίς καὶ ἡ λίμνη τοῦ Ἀγγιλοκάστρου. Λέγω πορθμῶν μὴ γνωρίζων πῶς ἄλλως νὰ ἀνεμάσω τὸ πρᾶγμα. Ἐλὸς δὲν εἶναι, καθόσον τὰ ὕδατα δὲν μένουσιν στάσιμα· τὰ βλέπει τις βέοντα ἡσύ-

κρίων ἐξ ὧων παρ' αὐτοῦ ἤκουσα, ὅτι θὰ ἦτο λίαν ἐνδιαφέρουσα ἡ διήγησις του. Καίτοι περιωρισμένης παιδείας, ἔχει τὴν διάνοιαν ὀξείαν, εἶδε καὶ γνωρίζει πολλὰ καὶ περὶ παντός ἔχει τὴν εἴπη. Ἀλλὰ πρὸ πάντων διακρίνεται ἡ στρατιώτης ὑπὸ τὸν καλόγηρον. Ὡς ἀνάμνησιν τοῦ πολεμικοῦ βίου του ἔχει εἰς τὸν ξενῶνα μικρὸν πυροβόλον, τὸ ὅποιον βεβαίως ὀ' ἀντηχήσῃ πρὸς τιμὴν σου ὅταν τὸν ἐπισκεφθῆς, τότε δὲ θὰ ὑψωθῇ καὶ ἡ Γαλλικὴ σημαία εἰς τὴν πύλην τοῦ προκυλίου του. Ἀλλὰ πρόσθε, μὴ προσφέρῃς χρήματα εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς φιλοξενίας του. Παρ' ἡμογενῶν ἴσως δέχεται διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ εὐεργετικοῦ ὄντως ἰδρύματός του, ἀλλ' ἀπὸ ξένου ποτέ!

Ἀπὸ τὸν ξενῶνα ἡ ὁδὸς καταβαίνει: ἐλικοειδῶς, πρὸς τὴν πεδιάδα, διὰ μέσου δὲ ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων ἀπολήγει εἰς τὸ Μεσολόγγι, ἀπέχον δύο περιπου ὥρας ἐκεῖθεν. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀντὶ τοῦ νὰ μεταβῶμεν ἐκεῖ κατ' εὐθείαν, ἐπροτιμήσαμεν νὰ λοξοδρομήσωμεν ἐντὸς τῆς πεδιάδος, ἐπισκεπτόμενοι πρῶτον τὸ Αἰτωλικὸν καὶ μετ' αὐτὸ τὴν Κατοχὴν, χωρίον κείμενον εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἀχελύου.

Τὸ Αἰτωλικὸν εἶναι μία ἐκ τῶν πόλεων ὄσων, ὡς χθὲς ἔγραφα, ἐξεβηπτισθησάν μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Εἰς τὰς συγγραφὰς τῶν περιηγητῶν καὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος θὰ τὴν ἀνεύρῃς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνατολιᾶν. Τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἔμεινεν ἄσημον κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Ἐν ἔτει 1823 ἡ ἐκ πεντακοσίων μόνων ἀνδρῶν φρουρὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ ὑπέστη, ἐπὶ δύο μῆνας καὶ ἡμίσην, ἀξιωμακροῦντων πολιορκίαν, μέχρις οὗ οἱ Τούρκοι ἀπελπισθέντες ἔκαυσαν τὰς σκηνὰς των καὶ ἀνεχώρησαν κατὰ ζοφερὰν νύκτα τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου, ὡσεὶ φοβούμενοι μὴ τοὺς καταδιώξωσιν οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι πολεμισταί. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, ἐν ἔτει 1826, ὅτε ὁ Ἰσραήλ-μης κατώρθωσε νὰ εἰσαγάγῃ τὰ πλοιαρία του εἰς τὰς θαλασσολίμνας, μὴ δυνάμενοι ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης προσβολὰς του, οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι. Ὁ νικητὴς ὑπεσχέθη νὰ σεβασθῇ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ζωὴν τῶν κατοικῶν, ἐκτὸς μᾶς καὶ μόνης ἐξαιρέσεως: μόνον δὲ ὅτε οἱ ἠττηθέντες ἐξῆλθον ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον τῆς πόλεως, ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὴν Ἄρταν, ἥτις τοῖς ὠρίσθη ὡς τόπος διαμονῆς, τότε μόνον ἐφανέρωθη χάριν τίνος ἐπεφυλάχθη τὸ δικαίωμα ἐκεῖνο ὁ πορθητῆς. Οἱ τρισχίλιοι κάτοικοι τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἀποῦ ἐγυμνώθησαν τῶν ὑπαρχόντων των, ἐκτὸς ἑκατῶν γροσίων κατὰ κεφαλὴν, διηλυθῆσαν εἰς τὴν ἕδον τῆς ἐξορίας, μόνον δὲ μία κόρη ἐξόχου καλλονῆς, ἀφραπασθεῖσα ἀπὸ τῆς ἀγκάλας τῶν γονέων της, ὠδη-

γήθη εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἰσραήλ πασᾶ. Αὕτη ἦτο ἡ συνομολογηθεῖσα ἐξαιρέσις.

Αἱ ἀπέναντι τοῦ Μεσολογγίου ἀπλούμεναι θαλασσολίμναι, κἀμπουσαι πρὸς δυσμὰς σχηματίζουσι κόλπον, ἡ ἐνδοτέρην θαλασσολίμνην, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας κεῖται τὸ Αἰτωλικὸν ἐπὶ νησιδίου, οὐτινος κατέχει ἄλλην τὴν περιφέρειαν. Ἄλλοτε δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβῇ τις ἐκεῖ ἄλλως ἢ διὰ θαλάσσης. Τώρα τὸ νησιδίον ἐνοῦται μὲ τὴν στερεάν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη διὰ μακρὰς ἐπιθαλασσίας ἑδοῦ ἡ γέφυρας. Αἱ ἑδοὶ τῆς πόλεως εἶναι τοσοῦτον στεναί, ὡστε δυσκόλως τὰς διέρχεται τις ἐφ' ἀμάξης, ὅταν ἐκ τῆς πεδιάδος τοῦ Μεσολογγίου θέλῃ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἀντίπερα παραλίαν. Οἱ συνοικισταὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ δὲν προεῖδον ὅτι θὰ συνενωθῇ ποτέ ἡ πόλις των μὲ τὴν στερεάν, ἄλλως δὲ ἀμαξίτας ἑδοῦ δὲν εἶχον, οὔτε ἔχουν, αἱ ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κηδεμονίαν κτιζόμεναι πόλεις. Ἐνταῦθα ἡ δυσκολία τοῦ νὰ γείνωσιν εὐρύτεραι εἶναι μεγαλειτέρα ἢ ἀλλαχοῦ, ἐνεκα τῆς ἐλλείψεως χώρου: μόλις ταῦτα εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ὑπάρχει μικρὰ πλατεῖα, ὅπου ἐνοικιάσαμεν ἄλλην ἀμαξάν διὰ νὰ μᾶς μεταφέρῃ εἰς Κατοχὴν, εἰς τρόπον ὡστε νὰ δοθῇ ἀνάπαυσις ὀλίγη εἰς τὰ ζῶα, ἄτινα ἀποῦ μᾶς ἔφερον ἀπὸ Ἀργίνων εἶχον νὰ μᾶς φέρωσι μέχρι Μεσολογγίου. Οἱ ἵπποι τῶν μερῶν τούτων, εἰ καὶ οὐδαμῶς θεωρητικοί, ἀντέχουν ἡμῶς πολὺ εἰς τὸν δρόμον καὶ τὸν κόπον, εἶναι δὲ τόσῳ μᾶλλον ἀξιολαύμαστοι διὰ τοῦτο, καθόσον οἱ ἀμαξήλατοι δὲν φαίνονται ἐμπνεόμενοι ἀπὸ αἰσθήματα ὑπερβολικῆς τρυφερότητος πρὸς αὐτούς. Εἶθε νὰ συντελέσῃ πρὸς βελτίωσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἵπποτροφίας ἡ ἀπόκτησις τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος. Πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἰδρύθη πρὸ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν Ἰππικὴ Ἐταιρία ἥτις, παρεπὸς τῆς ἀναπτύξεως τοῦ σπουδαίου τούτου κλάδου τοῦ ἐθνικοῦ πλοῦτου, ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς Ἀθήνας καὶ τὰ ἵπποδρόμια, ὅχι κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον ἀλλὰ κατὰ τὸν Ἀγγλικόν, μὲ jockeys, καὶ στοιχήματα, καὶ τὰς κυρίας στολισμένας ὅπως ἡ περίστασις τὸ ἀπαιτεῖ, καὶ μὲ δλα τὰ παρεπόμενα. Δὲν σοῦ εἶπα ὅτι βλίνομεν βιαίως βήματα πρὸς τὸν πολιτισμόν;

Ὁλόκληρος ἡ πεδιάς τὴν ὁποίαν διήλθομεν σήμερον, ἀπὸ τὰς ὑπαιρέας τοῦ ὄρους Ζυγοῦ ἕως εἰς Κατοχὴν, καὶ ἐκεῖθεν μέχρι Μεσολογγίου, ἀποτελεῖ ἀπέρχοντον ἀμπελώνα ποικιλλόμενον ἀπὸ ἀγρούς καπνοῦ καὶ τινὰς δεινῶνας, κυρίως ἐξ ἐλαίων. Ἀπὸ τὸ ὕψωμα τῆς Κατοχῆς δὲν βλέπεις, ἐφ' ὅσον τὸ βλέμμα ἐκτείνεται, ἢ τὸ ζωηρὸν πράσινον χρῶμα τῆς ἀμπελῶνος ἐκατέρωθεν τῶν ἀσπρων νερῶν τοῦ ποταμοῦ. Ἐνταῦθα ὁ Ἀχελῷος ρεεὶ σύσσωμος ἐντὸς τῶν ὄχθων του, δὲν μοιράζεται ἀφρίων καὶ πηδῶν τοὺς βράχους καὶ χωριζόμενος ἀπὸ μικρὰ νησιδία,—φαί-

νεται βαρὺς καὶ σοβαρὸς, δὲν ἔχει τὴν χθεσινὴν ἀγριωπήν χάριν του. Ἐνίοτε, ἐν καιρῷ μάλιστα χειμῶνος, ἀγριεὺν καὶ ἐνταῦθα καὶ ὑπερπηδῶν τὰς ὄχθας του καταστρέφει ὅ,τι εὖρη, ἀλλὰ σήμερον ἐφέρετο φρονίμως καὶ ἐξιοπρεπῶς, εἶχε δὲ τῆς ὠρίμου ἡλικίας τὴν ὠριότητα,—ἐνφ' ἧθὲς εἶχε τῆς νεότητος τὸ γόητρον, ὅτε τὸν ἐβλέπομεν ἀπὸ τὴν κλονιζομένην γέφυραν, πέραν τῶν ἐρείπιων τῆς Στράτου.

Σήμερον τὸν διέβημεν διὰ περάματος. Ἡ Κατοχὴ κεῖται ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης του, εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Εἶναι χωριστατὴ τοῦ χωρίου τούτου ἡ τοποθεσία ἐπὶ λόφου ὅχι πολὺ ὑψηλοῦ, λοῦοντος τοὺς πόδας του εἰς τὰ νερά τοῦ Ἀχελύου. Τὸ ἐξωτερικὸν τῶν οἰκιῶν μαρτυρεῖ ἐνταῦθα εὐεξίαν ὑπερέραν πολλῶν Ἑλληνικῶν χωρίων καὶ κυμοπόλεων.

Τὸ κατ' ἐμὲ εὐχαρίστως θὰ παρεξέτεινα τὴν ἐλθρομὴν μέχρι τοῦ Τρικαρδοκάστρου, ὡς ὀνομάζονται κοινῶς τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Οἰνάδων, ἀλλὰ—καὶ πάλιν—δὲν δύναμαι νὰ ἐπισκεφθῶ πάντα ὅσα ἐπεθύμουν νὰ ἴδω. Ἀς ἀρκεσθῶμεν ἀναγινώσκοντες ἐκ νέου τὴν περιγραφὴν τῶν Οἰνάδων εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Ηουζεγ.

Ὅτε ἐπιστρέψαμεν ἐκ Κατοχῆς εἰς Αἰτωλικόν, ἐνφ' ἠτοιμάζετο ἡ ἀμαξία διὰ τὸ Μεσολόγγι, ἐχρησιμοποίησα εὐκέρως τὴν ὥραν συνδιαλεγόμενος μὲ ἱκανοὺς ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς νέας ἐκεῖ γενεᾶς. Οἱ μικροὶ Αἰτωλοὶ ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τὸ σχολεῖον διήρχοντο φαιδροὶ καὶ ζωηροὶ τὴν πλατεῖαν, ὅπου ἐπεριμέναμεν καθήμενοι ὑπὸ τὴν ἐξέχουσαν στέγην τοῦ καφεείου. Ἡ φυσικὴ ἐνώπιον ξένων δειλία των ἐδυσκόλευσε κατ' ἀρχὰς τὴν ἐπικοινωνίαν, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου ἐξημερεύθησαν καὶ περιεκυκλώθησαν ἐκεῖ ἐπὶ τῆς πλατείας ὑπὸ ὀλοκλήρου τοῦ σχολείου. Γνωρίζεις τί προπάντων μοῦ ἐπροξένησεν εὐχαρίστησιν; Ὅτι εἶχον εἰς τοὺς μικροὺς φύλακὰς των ὡς βιβλίον ἀναγνώσεως ἀπὸ ἐνδοξοῦς Ἑλληνας τοῦ 1821, ἢ τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς Ἑλλάδος. Τὸ βιβλίον δὲν εἶναι βεβαίως καλὸν ὑπόδειγμα ὕφους καὶ γλώσσης, οἱ μαθηταὶ δὲν θὰ εὐρωσιν ἐν αὐτῷ τὰ ἀξιωματικότερα παραδείγματα ὡς πρὸς σύνταξιν καὶ ὀρθογραφίαν, ἀλλ' ὑπωσδήποτε καλλίτερον ἀνάγνωσμα δὲν ἠδύνατο νὰ δοθῇ εἰς Ἑλληνοπαιδας. Θὰ ἴδωσιν ἐκεῖ δι' ὀπίαν θυσίαν, δι' ὁποσοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ ὀπόσης αὐταπαρνήσεως οἱ πατέρες ἡμῶν ἠδυνήθησαν νὰ μᾶς κληροδοτήσωσι τὴν ὠριάν ταύτην χώραν, ἀποῦ τὴν ἠλευθέρωσαν ἀπὸ τὴν συμφορὰν καὶ τὸ ὄνειδος τῆς δουλείας. Τί εὐγενέστερον μάθημα δύναμεθα νὰ διδάξωμεν εἰς τὰ τέκνα μας;

Ἀλλ' ὀφείλω νὰ προσθέσω, πρὸς ἀφαίρεσιν πάσης μελοδραματικῆς χροῖας ἀπὸ τὴν παρέκτασίν μου ταύτην, ὅτι οἱ περὶ ἐμὲ μικροὶ ἥρωες

ἐκεῖνοι ἐφόρουν πάντες γιακέτα καὶ πανταλόνια. Οὐδὲ εἰς φουστανελοφόροι! Τὸ ἐθνικὸν ἐνδύμα εἶναι καὶ μεταξὺ τῶν ἡλικιωμένων σπασιώτερον κατὰ πολὺ ἐνταῦθα ἢ πρὸς βορρᾶν τοῦ ὄρους Ζυγοῦ. Ἀνάγκη νὰ τὸ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ πρόοδος δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν φουστανελίαν, ὅτι ὁ ἐξευρωπαϊσμός δὲν τὴν ἀνέχεται. Κρίμα! Εὐτυχῶς οἱ χωρικοὶ μας καὶ τὰ εὐζωνικὰ τάγματα τὴν διατηροῦν. Ἐνταῦθα εἰς Μεσολόγγι, μεταξὺ τῶν οὐκ ὀλίγων ἡδὴ γνωρίμων μου, ἕνα μόνον ἢ δύο γέροντας εἶδα φέροντας εἰσέτι τὴν φουστανελίαν, οἱ δὲ λοιποὶ, εἴτε κάτοικοι τοῦ Μεσολογγίου εἴτε ὑπάλληλοι τῆς Κυβερνήσεως, ἐνδύονται Εὐρωπαϊκῶς. Ὁ δὴμαρχος, ἰατρός σπουδασίας ἐν Ἀθήναις καὶ, ἐν παρενθέσει, ἄνθρωπος κατὰ πάντα ἀξιόλογος, δὲν φέρει τὸ ἐθνικὸν ἐνδύμα ὡς ὁ εἰς Καρθασσρᾶν συνάδελφός του. Ἀλλ' ὡς κατηντήσαμεν, δὲν δύναται τις νὰ φαντασθῇ ἐπιστήμονα, ἢ τραπεζίτην, ἢ καὶ ἄπλως ἄνθρωπον τοῦ κόσμου, ἐνεδεδυμένους ὡς παλληκάρια.

[Ἔπεται συνέχεια]

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΛΙΟΝΗΣ

Διήγημα.

Συνέχεια τῆς προηγούμενου φύλλον.

Η'

—Μάνα μου, μὴ μὲ καταρᾶσαι! Μάνα μου, μὲ ἠπάτησε! μάνα μου, τὸ ἔκαμα διὰ νὰ τὰς γλυτώσω!

Τὰς λέξεις ταύτας μόνος εὕρισκεν ἡ Βασίλω, πίπτουσα εἰς τὸν τράχηλον τῆς μητρὸς της καὶ χύνουσα πύρινα δάκρυα. Διότι ἡ Μελάχρω εἶχε κατορθώσει κατ' ἀπαίτησιν τῆς θυγατρὸς της, νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ σεράγι τοῦ Χαλλῆλ ἐφ' ὅσον, μετακλήσαντος ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν εἰς Ἄρταν. Ὀλίγα λέξεις παρὰ τῆς Βάσω, ἂν ἠδύνατο νὰ διηγήσῃ, ἤρουν νὰ ἐξηγήσωσι πῶς εἶχον τὰ πράγματα.

Ὁ Χαλλῆλ ἄγας, ὅσον θαρσύνει καὶ ἂν ἐγραψέ τὴν ἐπιστολήν ἐκείνην εἰς ἀπάντησιν τῆς γραφῆς τοῦ Μηλιῶνη, δὲν ἐψεύδετο ἡμῶς καθ' ὅλα. Διὰ τῶν καθημερινῶν ἀπειλῶν περὶ τῆς τύχης τῶν γονέων της, διὰ τῆς ἀγνοίας ἐν ἣ διετέλει αὕτη, ὑπὸ τὸν πίπλον ὅστις ἐκάλυπτε τοὺς ὀφθαλμοὺς της, κατώρθωσε νὰ ἐκδύσῃ τὴν ὄφρανην (διότι τῷ ὄντι ἦτο αὕτη πάσης ὀφρανίας ἐλειονότερα) νὰ συναινέσῃ ὅπως τὸν νυμφευθῇ. Αἱ ἐξηγήσεις δὲ αὐταὶ μεταξὺ μητρὸς καὶ θυγατρὸς ἀμνηστωτέρων καθίστων τὴν θέσιν ἐκατέρας. Καὶ ἡ μὲν Μελάχρω εὐκόλως ἐσυγχώρει ὡς πᾶσα μήτηρ, τὰ δάκρυα δὲ ἄτινα κατεφέροντο ἐπὶ τὰς ἀκ-

μίας εισέτι παρείας τῆς μήπω τεσσαρακονταετοῦς ταύτης γυναικός, ἦσαν δρόσος καὶ ἄγριασμα. Ἄλλ' ἔφριττεν ἀναλογιζομένη τὴν τρικυμίαν, ἣν ἔξήγειραν εἰς τὰ πατρικὰ σπλάγγνα ἡ εἰδήσεις αὐτῆ.

Ὁ Κώστας ἦτο εἰς τῶν εὐλιχρινεστέρων Ἱππειριωτῶν καὶ τῶν φανατικωτέρων χριστιανῶν, οἵτινες ἐμίσησάν ποτε τὴν τουρκικὴν δυναστείαν. Ἡ γυνὴ εἶχε καταλίπει τὸν σύζυγον καὶ τὰ τρία τέκνα, οὐχὶ εἰς τὸ κρησφύγετον, εἰς ὃ εἶχον καταφύγει τὰς πρώτας ἡμέρας, ἀλλ' εἰς ἄλλην ρελικὴν οἰκίαν πόρρω τῆς Ἄρτης καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ μάθῃ περὶ τῆς ἀγαπητῆς κόρης. Καὶ τώρα πῶς θὰ ἐτόλμα νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς τὸν ἐξηγρωμένον σύζυγον; Δὲν ἤρει το πρῶτον ὄνειδος ἐπὶ τῇ ἀρπαγῇ τῆς κόρης; Δὲν ἤρει τὰ δάκρυα τῆς λύσης καὶ τῆς ἀγωνίας, δὲν ἤρει ἡ ἀδικία τοῦ κατῆ; Δὲν ἤρει ἡ δευτέρου ἐκείνη ὕβρις τῆς καθεύξεως τοῦ ἠδικημένου πατρὸς; Δὲν ἤρει τέλος ἡ τελευταία ἐπιβουλή καὶ τὸ μῖσος τῶν μουσουλμάνων, οἵτινες ἐξήτουν τὸν θάνατον τοῦ Κώστα, ὡς συνέχου τοῦ Χρήστου Μηλιῶν; Ὁ ἀτυχὴς πατήρ, οὐχὶ ἐξ οἰκείας ἰκανότητος, ἀλλ' ἐκ προνοίας Θεοῦ, μόλις ἔσωσε τὴν ζωὴν του ἐκ τῆς τηλικούτης καταφοράς, ἥτις ὑπεγράφη διὰ τοῦ προδοτικῆς ἐναύσματος ὁμοπίστου καὶ ὁμοφύλου.

Ὡ, καλὰ τὸ ἔλεγεν ὁ Κώστας, ὅτι ἄνευ προδοσίας χριστιανοῦ οὐδὲν κακὸν ἠδύνατό ποτε νὰ γείνη ἐκ μέρους τῶν ἀγάδων. Ὁ Κώστας εἶχε πάντοτε ἰδέας σαφείς καὶ ὀρισμένας, καὶ ὁ χαρακτήρ του ἦτο εὐθύς καὶ αὐθέκαστος. Μόλις, μετὰ τὴν ἐμπιστευτικὴν παραγγελίαν τοῦ συντέκνου, ἦν οὗτος εἶχε διαβιβάσει πρὸς αὐτὸν δι' ἀγνώστου καὶ πιστοῦ φίλου, οὐ τὸ στόμα διὰ ν' ἀνοίξῃ τις ἔγρηξε γιγαντιαία ψαλιδωτῆς λαβίδος μετὰ σιδηροῦ μοχλοῦ, μόλις κατέλιπον ὁ Κώστας μετὰ τῆς οικογενείας του τὴν κατάρατον τοῦ λοιποῦ ἐκείνην στέγην, ἥτις ὑπῆρξε μάρτυς τῆς ἐπὶ τῇ ἀρπαγῇ τῆς κόρης ἀπελπισίας τῶν γονέων, καὶ μόλις ἐφθασεν εἰς τὸ φιλόξενον ὀρεινὸν δῶμα τοῦ ποιμένους Νάσκα, ὅστις τὸν ὑπεδέχθη μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας, καὶ ἡ προδοσία, ἥτις ἐφαίνετο ὅτι ἠκολούθει αὐτὸν κατὰ βῆμα, οὐδ' ἐκεῖ τὸν ἄφησε ν' ἀναπαυθῆ ἡσυχῆς. Τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς κατασκευαστικῆς ἡμέραν τὰ δύο νεώτατα παιδιά ἐπαίζον εἰς τὰ πρόθυρα τῆς ἀγροικίας, πλήρη χαρᾶς διότι ἀπηλλάχθησαν τέλος τῆς φρικώδους ἐνοχλήσεως τοῦ σχολείου, λησμονήσαντα δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὴν λύπην των διὰ τὴν ἀπουσίαν τῆς Βάσως, ἣς δὲν ἐνόουν τὸ αἶτιον. Ἡ μήτηρ, ἥτις ἐστέναζεν ἀδιακόπως μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς ἀγαπητῆς αὐτῆ θυγατρὸς, ἐκάθητο ἀντικρὺ νήθουσα μὲ τὴν ἠλακάτην τῆς. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀνθρώπος τις βραχύς τὸ ἀνάστημα, μὲ κυκλὴν καὶ μακρὰν κόμην, καὶ μελανὸν γένειον,

ἔχων σχεδὸν καλογῆρου σχῆμα, μὲ τὸν μακρὸν μαῦρον ἐπενδύτην καὶ τὴν σκούριαν ἣν ἐφόρει, ἐπλησίασε, τυχαίως ὡς ἐφαίνετο, εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Τὰ δύο παιδιά ἀπέχον ὀλίγα βήματα ἀπὸ τῆς ἀγροικίας οἰκοδομῆς, ἥτις ἐκρύπτετο ὀπισθεν πυκνῶν θάμνων, ἐντὸς βαθείας κοιλάδος, καὶ ὠμοίαζε μὲ ἀσκητήριον. Ὁ ἐξαετῆς Στέφος καὶ ἡ ὀκταετής Φρόσω, ἀποκαμύοντες, εἶχον διακόμε τὴν παιδιὰν των καὶ ἤρχισαν συνομιλίαν. Ἐβουλήθησαν τὸν διδάσκαλόν των, ὅστις ἦτο ἀρετὰ κομικὸν πρόσωπον, ὅτε ἐδίδασκεν αὐτοὺς πῶς ν' ἀναγινώσκωσι τὴν ὀκτώγηγον, τὸ ἀλφαβητάριον τοῦτο τῆς τότε διδασκαλικῆς μεθόδου.

— Θυμασαι τὰ δασκαλοῦδια; ἔλεγεν ἡ Φρόσω.

— Θυμασαι καὶ τὸν δάσκαλο, τσάκαλο; ἔλεγεν ὁ Στέφος.

— Καὶ τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Ἔβα;

— Θυμασαι καὶ τὰ γυαλιά του; εἶπεν ὁ Στέφος.

— Καὶ τὴν ταμπάκερα του; προσέθηκεν ἡ Φρόσω.

— Ἐβῆχεν ὀλοένα.

— Ἐφτερνίζετο πέντε ὥραις τὴν ἡμέρα.

— Ἐνύσταζεν εἰς τὴν καρέκλα του, ἐνῶ μὰς ἔδραζε νὰ ποῦμε τὸ μάθημα.

— Καὶ ἡμεῖς τοῦ ἐδάξουμε στάχτη ἀπάνω στὴν καθέδρα.

— Καὶ τὸν ἐζωγραφίζαμε στὸν μαῦρο πίνακα, ἐνῶ ἐκοιμᾶτο.

— Καὶ τοῦ ἐρρίχναμε σκόνη μέσα στὴν ταμπάκερα του.

— Καὶ πῶς ἐτραβοῦσε τὸν ταμπάκο, πῶ πῶ πῶ!

— Χὰ χὰ χὰ!

Ἡ Φρόσω ἦτο πάντοτε προθυμότερα εἰς τὸν γέλωτα, καὶ ὁ φαῖδρός τόνος ἀνήρχετο παρ' αὐτῆ εἰς τὸ διπλάσιον ἢ παρὰ τῶ ἀδελφῶ τῆς. Τὸ πλάσμα τοῦτο ἦτο τὸσον ἱλαρὸν, τὸσον φιλόγελων, ὥστε καὶ ὁ σκυθρωπότητος τῶν ἀνθρώπων εἰς μόνην τὴν θέαν αὐτῆς ἠσθάνετο ἀκατανίκητον ὄρεξιν νὰ γελάσῃ. Καὶ ἂν μὲν αὐτῇ ἠγνοεῖ τὸν λόγον, δι' ἂν ἐγέλα, οὐδὲν ἐζύμα, ἀλλὰ τὸ παρὰδοξον εἶνε ὅτι καὶ τὸν ἄλλον τὸν γελῶντα οὕτως εἶκῃ ἐπὶ τῇ θέᾳ αὐτῆς, ἂν ἠρώτας διατι ἐγέλα, δὲν θὰ εἴξευρε τί νὰ σοὶ ἀπαντήσῃ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς παιδικῆς διαχύσεως ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως ὁ ἀπαίσιος καὶ μελανεῖμον ἐκεῖνος ἄνθρωπος, περὶ οὗ ἐλέγομεν ἀνωτέρω.

Τὰ δύο παιδιά δὲν ἐπτοήθησαν ἐπὶ τῇ θέᾳ αὐτοῦ, ἠσθάνθησαν μόνον περιέργειαν καὶ οὐδὲν πλέον.

Ἡ Μελάχρω ἦτο ἀντικρὺ μὲ τὴν ἠλακάτην τῆς, ἀλλὰ συστάς δένδρων καὶ πυκνὸς καλαμῶν ἀπέκρυπτεν ἐν μέρει αὐτὴν ἀπὸ τῆς ὄψεως τῶν δύο παιδῶν. Διὰ τοῦτο δὲν εἶδε κατ' ἀρχὰς τὸν ἄγνωστον, ὅτε ἐνεφανίσθη οὗτος.

— Τί κάνετε ἐδῶ, παιδιά; ἠρώτησεν ὁ παρὰδοξος ἄνθρωπος.

— Τί κάνομε; παίζομε. ἀπήνησεν ἡ Φρόσω, ἥτις δὲν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν φαῖδρότητα αὐτῆς.

— Καὶ τίνος εἶσθε;

— Τίνος εἶμεθα; . . . ἤρχισε νὰ λέγῃ ἡ Στέφος; εἶμεθα τοῦ . . .

— Μὴν τὸ λέγῃς τίνος εἶμεθα, εἶπεν ἡ Φρόσω, ἥτις ἦτο πονηροτέρα.

— Καὶ διατί ἐρωτᾷς τίνος εἶμεθα; εἶπε τότε λαθῶν ὁ ἄρρος ὁ Στέφος.

— Διατί δὲν φρίνισθε σὺν τσομπανόπουλα, ἀπήνησεν ὁ ξένος.

— Καὶ τί σὲ μέλει δι' αὐτό; εἶπεν ἡ Φρόσω.

— Διὰ καλὸν ἐρωτᾷ, εἶπεν ὁ ἄγνωστος.

— Ἦτοτε λοιπὸν τράβα τὸν δρόμο σου, εἶπεν ὁ ξένος ὁ Στέφος.

— Καὶ μὴ σε μέλῃ γιὰ μὰς, προσέθηκεν ἡ Φρόσω.

— Δὲν θέλω τὸ κακὸ σας, εἶπεν ὁ ξένος.

— Δὲν μὰς μέλει, ἀπήνησεν ἡ Φρόσω.

— Καὶ νὰ κυττάζῃς τὴ δουλειά σου, εἶπεν ὁ Στέφος.

Ἡ ἄσχημος μορφή τοῦ ξένου ἐξέφρασε παρὰδοξον αἰσθημα ὀργῆς.

Τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἡ Μελάχρω, εἶτε εἶχεν ὄψει τυχαίως τὸ βλέμμα ἀπὸ τοῦ ἔργου τῆς, εἶτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τῶν παιδῶν, παρετήρησε τὴν παρουσίαν τοῦ ἀγνώστου. Ἀνωρθίσθη καὶ ἐπλησίασε.

— Τί τρέχει; ἠρώτησεν ἀνήσυχος. Διότι ἀπὸ ὀλίγων ἡμερῶν πάντα, καὶ τὰ ἐλάχιστα, ἐνεποιουν ἀνησυχίαν εἰς τὸ εὐαίσθητον τῆς γυναικείας αὐτῆς φύσεως.

Ὁ ξένος εἶχε παρατηρήσει καὶ πρότερον τὴν παρουσίαν τῆς γυναικὸς ἐκείνης, ἀλλ' ἐδειξεν ὅτι τὸ πρῶτον ἤθε τὴν ἐβλεπε.

— Περούσα ἀπὸ δῶ, κυρά, ἀπήνησε, καὶ δὲν ξέρω καὶ καλὰ τοὺς δρόμους, καὶ ἤθελα νὰ ἐρωτήσω.

— Κ' ἐμεῖς ξένοι εἶμαστε, ἀπήνησεν εὐλιχρινῶς ἡ σύζυγος τοῦ Κώστα, καὶ δὲν ζεῦρομε κ' ἐμεῖς καλλίτερα τοὺς δρόμους.

— Ἄ, εἶναι ξένοι λοιπὸν, διενεώθη ὁ ἄγνωστος. Ἰδοὺ φιλαλήθης γυνή. Ἀλλὰ τὸ ἤξευρα τοῦτο.

— Δι' ὀλίγας ἡμέρας θὰ μείνωμεν ἐδῶ, ἐπέφερον ἡ Κώσταίνα.

— Καὶ τοῦτο καλὸν εἶναι νὰ τὸ μάθω, εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ ἄγνωστος.

— Μάνα, εἶπε μετὰ πονηρίας ἡ Φρόσω, δὲν μὰς ῥώτησε τὸ δρόμο.

— Ἐμεῖς τοῦ εἴπαμε νὰ τραβήξῃ τὸν δρόμο του, προσέθηκεν ὁ Στέφος.

Ἡ μήτηρ περιῆλθε τότε εἰς ἀμηχανίαν καὶ

δὲν εἶχε τί νὰ εἴπῃ. Ὁ ξένος, ὅστις ἦτο φαίνεται ἐπιτήδειος, ἐνόησεν εὐκόλως ὅτι ὤφριε νὰ δώσῃ πέρασ εἰς τὴν συνδιαλέξιν ταύτην.

— Ἐγὼ φταίγω, κυρά, εἶπε, καὶ θὰ τραβήξω τὸν δρόμο μου. Ἀδικῶς σὲ πείραξα.

Καὶ τῶ ὄντι λαθῶν τὴν βάρβαν καὶ τὴν πῆραν του, αὐτὰ εἶχεν ἀποθέσει παρὰ τὴν ρίζαν δένδρου, ἀπεχαιρέτισε τὴν Μελάχρω καὶ ἀπῆλθε.

Τὰ δύο παιδιά ἐξηκολούθησαν τὴν παιδιὰν, ὅπου τὴν εἶχον ἀφήσει.

Θ

Ὁ Καμπόσος, ἡ κατ' ἄλλους Καμπίσιος, οὕτως ἐκαλεῖτο, ἦτο τρομερὸς ἄνθρωπος. Οὐδεὶς εἴξευρεν εἰς τὰ περίχωρα οὔτε τὴν καταγωγὴν του οὔτε τὸ ἐπάγγελμά του οὔτε τὴν κατοικίαν του. Τὸ ὄνομά του μόνον εἶχεν ἀνακοινῶσαι εἰς γέροντά τινα παντοπώλην, καὶ οὗτος τὸ εἶχε μεταδώσει εἰς τινὰς.

Οὐδεὶς καθ' ὄλην τὴν μεσημβρινὴν Ἱππειρον εἶχε ποτε τόσας σχέσεις μὲ τοὺς Τούρκους, ὅσας αὐτός. Τὸ αἶτιον καὶ ὁ σκοπὸς τῶν σχέσεων τούτων ἠγνοεῖτο. Οἱ χριστιανοὶ τὸν ἐροῦντο καὶ οἱ Τούρκοι τὸν ἠίνουσιν. Οὐδὲν ἄλλο ἦτο γνωστὸν ἐκ τοῦ βίου του.

ὑπεφιλορίζον τινες ὅτι μετῆρχετο τὸ ἔργον τοῦ κατασκόπου καὶ τοῦ προδοτοῦ. Ἄλλ' οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀποδείξῃ ἂν τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀληθές. Ὀρισμένη κατηγορία δὲν ὑπῆρχε. Τὸν ἐροῦντο μόνον, καὶ οὐδεὶς τῶ ἐνεπιστεύετο.

Ἐν γένει αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά τὸν ἐμίσησαν, διότι εἶχεν ἦθος καλογῆρου, χωρὶς νὰ εἶνε κατατεταγμένος εἰς μὴν τινὰ. Ἀλλὰ διότι ἐφόρει μαῦρα καὶ ἔφερε σχῆμα μετανοίας, δὲν ἦτο τοῦτο ἀποχωρῶν λόγος ὅπως καταφέρονται κατ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁμως ἡ καταφορά ἦτο ὑψωμένη εἰς τὸ ἔπακρον. Ἦνε ἀληθές ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτο κατεσκευασμένος οὕτως, ὥστε νὰ ἐμπνέῃ δυσπιστίαν.

Οὐδεὶς βλέπων αὐτὸν ἀπαξ, καὶ ἀνταλλάσσων ὀλίγας μετ' αὐτοῦ λέξεις ἠδύνατο νὰ εἶναι τὸσον ἡσυχος, ὅσον ἦτο πρὸ τῆς συναντήσεως. Ἄλλ' ὅλοι ὅσοι ἠσθάνθησαν τὴν τσιαυτὴν ἀνησυχίαν, δὲν εἶχον τὴν ὀλιβερὰν τύχην νὰ ἴδωσιν εὐθύς ἐπαληθεύον τὸ ἀδικαιολόγητον τοῦτο προαίσθημα, ὅπως συνέβη τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν σύζυγον τοῦ Κώστα, ἥτις μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἀγνώστου, ἂν καὶ τὰ δύο τέκνα τῆς ἐξηκολούθησαν νὰ παίζωσι, δὲν ἐξηκολούθησε καὶ αὐτὴ τὸ ἔργον τῆς ἡσυχῆς.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, τὸ παρὰδοξον σχῆμα, ὅπερ περιεβάλλετο, τὸ ἐτι παρὰδοξότερον ἦθος καὶ οἱ λόγοι του, ἡ ἀναχώρησις του αὐτῆ τὸσον συντόμως ἐπελθεῖσα, τῇ ἐπροξένουν ἀνεξήγητον αἰσθημα φόβου καὶ ὑποψίας.

Ἡ δυστυχὴς αὐτὴ γυνὴ, ἣτις εἶχε τὸσον σκληρῶς δοκιμασθῆ ἤδη, δὲν ἐμελλε νὰ περιμένη ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπαλήθευσιν τῶν ζοφερῶν προαισθημάτων τῆς. Τὴν πρῶταν τῆς ἐπιούσης, τέσσαρες Τούρκοι, ἀληθεῖς Τούρκοι, φοροῦντες σαρία καὶ λευκὰς χλαίνας, πόνοπλοι καὶ πλήρεις ἀποφάσεως, ὡς ἐφαινότο, ἐξημέρωσαν ἔξωθεν τῆς φιλοξένου ποιμενικῆς ἐπαύλεως.

Πρῶτος εἶχεν ἐξέλθει ἐκ τῆς οἰκίας ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν Νάσκας, ὅστις κατεπλάγη ἰδὼν ἀπροδοκῆτως σταθμεύοντας παρὰ τὴν οἰκίαν του τοὺς δυσαρέστους ἐκείνους ἐπισκέπτας.

— Ἐλα δῶ, κουζούμ, τῷ ἐνευσεν εἰς τῶν Τούρκων.

— Τί τρέχει; εἶπεν ὁ Νάσκας, ἀγωνιζόμενος νὰ φανῆ ἀτάραχος.

— Μὴ φοβεῖσαι, εἶπεν ὁ αὐτὸς Τούρκος, ὅστις ἐφαίνοτο ὡς ἀρχηγός, ἐννοῶν ὅτι ἡ ἀταραξία τοῦ ποιμένου ἦτο ἐπιπλαστός.

— Δὲν φοβοῦμαι τίποτε, εἶπε μετ' ἀγροτικῆς ὑπερηφανίας ὁ Νάσκας.

— Πῶς καλὰ, ἀπήντησεν ὁ ἀρχηγός. Φαίνεται ὅτι εἶσαι καλὸς χωρικός καὶ πιστὸς βαγιάς τοῦ Σουλτάνου.

— Βέβαια, θέλει ἐρώτημα; εἶπεν ὁ Νάσκας, ὅστις ἐβλασφήμει κατ' ἐαυτὸν τὴν ὄραν καὶ τὴν στιγμήν.

— Λοιπὸν φέρε μας ἐδῶ τὸν ἄνθρωπον ποῦ ἔχεις κρυμμένον...

— Κρυμμένον;... ἐπανέλαθεν ὁ βροσκός, ἐγὼ ἔχω κρυμμένον;

— Βέβαια, ἀπήντησεν ὁ Τούρκος. Ἐσὺ δὲν ἔχεις νὰ πᾶθης τίποτε.

— Δὲν ἔχω κανένα κρυμμένον, εἶπε καρτερικῶς ὁ Νάσκας.

— Μὴ χωρατεύεις, ἐπανέλαθεν ὁ πρῶτος τῶν Τούρκων. Ἐμεῖς δὲν σοὺ θέλομε τὸ κακό σου.

— Οὐτ' ἐγὼ δὲν σὰς θέλω τὸ κακό σου, ἀπήντησεν ἀλλόφρων ὁ ἄνθρωπος.

— Τότε ζεμπέρδνε γρήγορα, καὶ παράδωσέ μας τὸν Κώστα.

— Ποῖον Κώστα; ἠρώτησεν ὡς ἀπορῶν ὁ ποιμὴν.

— Ἰκκείνον ποῦ ἀρπάζε τὸν κατὴν τῆς Ἀρτας, εἶπεν ὁ Τούρκος.

— Τὸ κατὴν τῆς Ἀρτας! ἐπανέλαθε μετ' εὐκινητοῦς ἀπορίας ἤδη ὁ Νάσκας, διότι πρῶτην φορὴν ἤκουε νὰ γίνεται λόγος περὶ τούτου.

— Βέβαια, προχθὲς τὴν Παρασκευὴν, ἀπήντησεν ὁ Τούρκος.

— Τὴν Παρασκευὴν! ἐπανέλαθεν ἐμβρόντητος ὁ Νάσκας. Καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἔλεγεν: ἀλλὰ τὴν Παρασκευὴν ὁ Κώστας ἦτο εἰς τὸ σπίτι μου ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρπάσῃ τὸν κατὴν τῆς Ἀρτας.

— Λοιπὸν μὴν ἀργοπορῆς, ἐπέφερον ὁ Τούρκος.

— Ἄλλ' ἠμπορεῖτε νὰ ἰδῆτε ὅτι δὲν εἶναι κανεὶς στὸ σπίτι μου, εἶπε τολμηρῶς ὁ ποιμὴν.

— Θὰ τὸ ἰδοῦμεν, τῶρα εὐθύς, εἶπεν ὁ ἀρχηγός.

Ὁ δυστυχὴς ποιμὴν, διὰ νὰ ψευσθῆ μετὰ τῆς ἀποφάσεως, ἀνελογίζετο τὸ μικρὸν παραθύρον, ὅπου εὕρισκετο εἰς τὸν ἀντίθετον τῆς οἰκοδομῆς τοῖχον. Ὁ τοῖχος οὗτος ἔκειτο σύρριζα εἰς τὸν βράχον, καὶ μόλις εἶχε τὸ ἥμισυ τοῦ ὕψους τοῦ προσθίου τοῖχου. Ἐυκίνητος ἀνὴρ, οἷος ὁ Κώστας, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ πηδήσῃ ἐκ τοῦ παραθύρου ἐκείνου, καὶ νὰ λάθῃ τὸν δρόμον τοῦ δάσου, ὅπου οἱ Τούρκοι δὲν θὰ τὸν ἐφθάνον.

Ὅσον διὰ τὴν Κώσταιναν καὶ τὰ τρία αὐτῆς τέκνα, ὁ Νάσκας ὑπελόγιζε νὰ τὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς Τούρκους ὡς μέλη τῆς ἰδίης του οἰκογενείας. Διότι, δόξα τῷ θεῷ, μετὰ ὀκταετῆ σύζυγον βίον ἡ Νάσκαινα μόνον ἡμίσειαν δωδεκάδα τῶν εἶχε γενήσει, ὥστε ἂν προσετίθεντο καὶ τὰ τρία τοῦ Κώστα τέκνα, μόλις θ' ἀπετελεῖτο ὁ ἀριθμὸς ἐννέα, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ φανῆ ὑπερβολικὸς εἰς τὸν κατ' ἀγροῦς βίον, ὅπου αἱ γυναῖκες ἀναπνεύουσαι τὴν ὀρεινὴν αὔραν καθίστανται ἐξόχως πολύτεκνοι. Ὅσον διὰ τὰς δύο μητέρας, ἐπειδὴ ὡς σύζυγοι ἐπλεόναζον, ἐφαντάζετο ὅτι ἠδύνατο νὰ παραστήσῃ τὴν μίαν τῶν δύο ὡς γυναικαδέλφην.

Τῷ ἔντι δὲ ὁ Κώστας δὲν ἦτο ἀνύητος, καὶ εἶχε παρατηρήσει ἤδη τὴν παρουσίαν τῶν Τούρκων. Ἀπὸ ὀλίγων στιγμῶν κατεσκόπευε τὸν διάλογον ἀπὸ τοῦ παραθύρου, καὶ ἔβλεπε τὰς ἀπελπιστικὰς χειρονομίας τοῦ ξενοδόχου του. Ὅτε δὲ εἶδεν αὐτὸν καὶ τοὺς τέσσαρας Τούρκους διευθυνθέντας πρὸς τὴν οἰκίαν, ὁ Κώστας οὐχὶ κατὰ συγκυρίαν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἐμφύτου λογικῆς τῶν πραγμάτων ὁρμώμενος, συνέλαβε τὴν αὐτὴν ἦν καὶ ὁ Νάσκας ἰδέαν, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸ μικρὸν παράθυρον. Νεύσας δὲ πρὸς τὴν σύζυγον του νὰ ἔχῃ θάρρος, ἀνέβη δι' ἐνὸς πηδήματος ἐπὶ τοῦ θοιγκοῦ, καὶ ἐπήδησεν ἀπὸ τοῦ παραθύρου εἰς τὸν βράχον.

Ἡ Μελάχρω συνήπτε τὰς χεῖρας ἐν ἀπογνώσει. Τὰ παιδία ἐκύτταζον μὲ ἀνοικτὰ στόματα.

Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἠκούοντο τὰ βήματα τῶν τεσσάρων Τούρκων ἀνερχομένων τὴν κλίμακα. Ὡ, ποῖος τρόμος!...

Οἱ Τούρκοι εἰσῆλθον ἀμοιβαδὸν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἤρχισαν ἐξετάζοντες διὰ τοῦ βλέμματος τοὺς κατοίκους. Τινὰ τῶν παιδίων μόλις εἶχον ἐγερθῆ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, διότι ἀρτίως ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος. Οἱ Τούρκοι ἐρριπτόν κληρονομήσαντα πανταχόσε βλέμματα καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐρευνήσωσι καὶ εἰς τὸ ἰσόγειον.

— Εὐχαρίστως, ἀγάδες μου, ἐκραξεν ὁ Νάσκας, πλήρης χαρῆς, διότι ἔβλεπεν εὐδοκούμενον

τὸ σχέδιόν του.—Γυναικαδέλφην, ἐκραξεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν Κώσταιναν, ἀνοίξε τὴν κλαβάνη.

Ἡ αὐτοσχέδιος γυναικαδέλφην ἐσπευσε νὰ ὑπακούσῃ, καὶ ἀνοιχθείσης τῆς καταπακτῆς, εἰς τὸν ἀγᾶθον ἠτοιμάζετο νὰ καταβῆ. Ὁ Νάσκας ἐψιθύριζε περιχαρῆς εἰς τὸ οὖς τῆς Κώσταινας: Ἐσώθη, ἔχε θάρρος.

Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν ἠκούσθη κραυγὴ, τρομερὰ κραυγὴ, ὅτι καὶ διάφορος ἔξωθεν τῆς οἰκίας, κάτωθεν τοῦ βράχου, ἐφ' ἣν εἶχε πηδήσει ὁ Κώστας.

— Ἐδῶ τὸν ἔχω! Ἀγάδες! τρέξατε, τὸν ἐπιάσα.

Ὁ Νάσκας ἔμεινε μὲ κρηγῶν τὸ στόμα. Ἡ Μελάχρω ἔσχισε τὰς παρὰ τὴν ἀνάγκην καὶ οἱ παῖδες αὐτομάτως αἰσθανθέντες τὸ δυστύχημα, ἔβησαν γοερὰς κραυγὰς.

Ὁ πρῶτος τῶν Τούρκων ὅστις εἶχε καταβῆ μίαν βαθμίδα ἐπὶ τῆς κλίμακος τῆς καταπακτῆς, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ δάπεδον καὶ δὲν κατήλθεν εἰς τὸ ἰσόγειον.

I.

Ἀμὰ πηδήσας ἐπὶ τοῦ βράχου, ὁ Κώστας ἠτοιμάσθη νὰ κατέλθῃ ἡμέρα, διότι ὁ κρηγῶν ἦτο ὑψηλός, καὶ ἀπῆρτε προσοχὴν καὶ ἐπιδειξιότητα. Ὅταν θὰ ἐφθάνεν ἀπαξ ἐπὶ τοῦ ἡμαλοῦ ἐδάφους, τότε οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τὸν φθάσῃ εἰς τὸ βάδισμα.

Ἀλλὰ περισπώμενος ὅπως καταβῆ μετὰ προσοχῆς, ἠλλοφρόνει καὶ δὲν εἶδεν ἄνθρωπον τινα παρόντα, ὅστις ἴστατο εἰς τὴν ρίζαν τοῦ βράχου καὶ τὸν κατεσκόπευε. Μόλις κατέβη εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκείνος ὁρμήσας τὸν συνέλαβεν ἀπὸ τοῦ βραχίονος.

Τότε μόνον ἠσθάνθη ὁ Κώστας τὴν παρουσίαν τοῦ μελανέμου καὶ ἀπαισίου ἐκείνου ἀνθρώπου, ὅστις περιήρχετο ἀπὸ πρῶτας ἐκεῖ ὡς οἰωνὸς βαρείας συμφορᾶς. Ὁ Κώστας πρῶτην φορὰν τὸν ἔβλεπεν. Ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Καμπόσος.

Ὁ Κώστας ἦτο δεξιὸς καὶ εὐκίνητος καὶ ἠγωνίσθη ν' ἀπαλλαγῆ τῆς περισφιγῆς τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Ἀλλ' ἐκείνος ἔβαλε τὴν τρομερὰν ἐκείνην κραυγὴν.

— Τρέξατε, ἀγάδες! ἐδῶ τὸν ἔχω.

Οἱ καλούμενοι δὲν ἐβράδυναν νὰ ἔλθωσιν ἐγκλίμας δὲ ἦλθον, διότι ὁ Κώστας εἶχε καταβάλλει ἤδη τὸν Καμπόσον, καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἐξέφευγεν.

Ἐντούτοις οἱ Τούρκοι τὸν συνέλαβον. Σπαρακτικὴ ἦτο ἡ σκηνὴ ἐκείνη. Γυναῖκες τρέγουσαι λυαίκοι καὶ θρηνοῦσαι, παιδία ὀλούζοντα, θάλαμα οἰκτρὸν. Ἀλλ' ὅμως εἰς τοὺς διώκτας δὲν ἐφαινότο ταῦτα ἄξια οἴκτου, ἦσαν μόνον ὀχληρά.

ΤΟΜΟΣ Κ'.—1885

Ὁ Γιουσοῦφ Ἰβραήμ (ταῦτο ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ) τοὺς διέταξεν αὐστηρῶς νὰ ἡσυχάσωσι, διότι κατ' αὐτὸν τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο τῶσον θορύβου ἕξιον. Εἰς βαγιάς, ὑπήκοος τοῦ σουλτάνου, ἦτο πρᾶσις, ἔμποτε ν' ἀποδεικνύετο ἀλόγως. Ἡ δικαιοσύνη τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πιστῶν δὲν ἦτο τυρλή, καὶ ἐμελλε ν' ἀπονεύμῃ τὸ δικαίον εἰς τὸν βαγίαν τούτον. Διατί ἐκαμνον τέσον θόρυβον;

Ἐντούτοις οἱ Τούρκοι τὸν ἐσυραν εἰς τὸν δρόμον, ἀφ' οὗ μετὰ δυσκολίας ἀπεμάκρυναν τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας. Ἐδέησε δὲ νὰ ἐπέμβῃ αὐτὸς ὁ Κώστας, ὅστις διέταξε τὴν γυναῖκά του νὰ ἀπομακρυνθῆ, νομίσας ὅτι τούτο ἦτο τὸ κκλιότερον. Ὁ Νάσκας ἐπίσης ἀπεμακρύνθη. Τὴν τελευταίαν στιγμήν ὁ Κώστας τῷ ἀπέτεινε βλέμμα πλήρες παρὰ τὸν ὄρατον, ὅπου ἐνόησεν ἐκείνος. Τὸ βλέμμα τούτο ἐσήμαινε.—Διατί νὰ μὴ λάβωμεν εἰς χεῖρας ἐσὺ τὸ νταλιάν σου κ' ἐγὼ τὸ μιλίον μου, ν' ἀντισταθῶμεν εἰς τοὺς ἀθλίους τούτους;

Εἰς τὴν κορυφὴν βραχίονος λόφου ἐκεῖτο ὁ σταθμὸς τῶν Ἀλβανῶν. Διότι Ἀλβανοὶ ἦσαν οἱ συλλαβόντες τὸν Κώστα. Ἐκείσε τὸν ἀνήγαγον.

Ἦ εἶχε συμβῆ τότε μεταξύ δικαίων καὶ τοῦ θύματος, οὐδεὶς ποτὲ θὰ ἐγίνωσκεν ἂν κατ' ἀνεκτίμητον εὐτυχίαν δὲν ἐσώζετο ἐκ τῆς ἀγχόνης ὁ Κώστας. Αὐτὸς οὗτος διηγείτο ὕστερον πρὸς τὴν γυναῖκά του τὰς λεπτομερείας τῆς σκηνῆς ἐκείνης, αἵτινες ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς μῦθος διὰ τὸ παράδοξον, τῶν ὄντι οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ περιμένη τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀγαθοῦ Τούρκου Σουλεϊμάνη, προσελθόντος αὐτὴν τὴν στιγμήν τοῦ ἐσχάτου κινδύνου, καὶ τελεσφόρους παρεμβάντος ὑπὲρ τοῦ καταδίκου. Ἀλλὰ πρὸ τούτου τίς προσεδόκα νὰ εὐρεθῆ τὸ σχοινίον εἰς τὸν κόλπον τοῦ Καμπόσου; Διότι οἱ Ἀλβανοὶ κατεδίκασαν παμφηφεί τὸν Κώστα εἰς τὴν ἀγχόνην, ἀλλὰ σχοινίον δὲν εὕρισκετο εἰς τὸν στρατῶνα. Αἰφνης ὁ Καμπόσος ἀνασῆρε ἐκ τοῦ κόλπου του σχοινίον σπειροειδῶς τυλιγμένον, καὶ τὸ προσφέρει εἰς τὸν Γιουσοῦφ.

— Νά, πάρε, ἀγά μου, τῷ εἶπεν.

Αὐτὸς ὁ Καμπόσος ἦτο πολύτιμος. Περί πάντων προνοεῖ, ὡς καὶ σχοινίον εἰς τὸν κόλπον του εὐρέθη ἐπικαιρῶς νὰ ἔχῃ.

Ἄλλ' ὁ Σουλεϊμάν ἦτο ἀδελφοποιτὸς τοῦ Χρήστου Μηλιόνη. Οὗτος κατὰ τὴν ἐσχάτην στιγμήν προσῆλθε συνήγορος ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος, καὶ ἐπέτυχε τῆς χάριτος αὐτοῦ. Ὁ Σουλεϊμάν οὗτος κατώκει εἰς τὴν περιχώρα. Ἐργασίθη ὕστερον ὅτι ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν Νάσκας, ἦτο ἐκείνος ὅστις προσῆλθε πρὸς τὸν Τούρκον τούτον ἰκέτης ὑπὲρ τοῦ ξένου του.

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας συνέβη ἡ σκηνὴ τῆς συναντήσεως τῆς μητρὸς καὶ τῆς κόρης ἐν τῷ οἴκῳ

90

του Χαλήλ, όπου διηγούνται προς άλλήλους τα παθήματά των. Φεύ! ή τρυφερό κόρη Βάσω ήτο του λοιπού σύζυγος του Γούρκου.

(Ήσεται συνέχεια).

Α. ΠΑΠΑΔΑΜΑΝΤΗΣ

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΠΑΡ' ΕΛΛΗΣΙ

και ή ποιήσις των βυζαντινικών σφραγίδων.
(Συνέχεια και τέλος.)

'Αλλά πλην των τοιούτων επιγραμμάτων άτινα υπηγάρευον εις την δημόδη Μούσαν ο Διόνυσος, πλουσιωτάτη ήνε ή συγκομιδή επιγραμμάτων άτινα προκαλεί ο Ήρας ή ο Χάρων. Τις δέν γνωρίζει τά διστιχα συνήθως. Διαγορεύουσα έκείνη, άτινα μαιτινάδες καλεϊ ο κρητικός λαός; Δι' αυτών ψάλλεται ή έρωμένη και θρηνείται ή δυσερως άγάπη έν ταϊς πανηγύρεσι και τοϊς συμποσίαις, κατά τον κλήθονα και τους δημώδεις χορούς. Δι' αυτών μυρολογούσιν αι Λακκαιναι την πρόωρον θανήν. "Αν τά διστιχα ταύτα υπό τινα έποψιν ένεκα τής εξ ύπαμοιθής ως ένστιχοιργικώ άγώνι εξαγγελίας αυτών ύπομνησκουσι τά σχολια λεγόμενα ποιήματα των άρχαίων, άφ' έτέρου δύνανται να ταχθώσιν εις τά επιγράμματα διά την έκφραστικήν αυτών συντομίαν, την δηκτικήν χάριν και την εύφυσίαν τής έπινοίας. Χαρακτηριστική δ' ήνε ή αυτόματος αυτών και αυτοσχέδιος γέννησις, ή πλουσία ποικιλία έν τη έπιξερρασίαι ώρισμένου πολλάκις θέματος, ένίοτε έκ μικρής ήλιως άφορμής και άσημάντου. Ούτω διηγούνται περί τινων Λακκαιτών αυτόσχεδιαστών ότι έψαλλον επί τρεις όλας ώρας έν κρητικούς διστιχοίς την άπώλειαν μανδύλιου τινός χωρίς να εξαγληθή τής φαντασίας αυτών ή πετήσις και ή γονιμότης τής στιχοιργίας. Τα επιγράμματα ταύτα έχουσι τοούτο τό ίδιον, ότι προσαρμόζονται άμα τη ποιήσει αυτών εις τινα ρυθμόν και ότι ζήθονται. Ανεγκνισκόμενα χάνουσι πολύ, όσον ώρατα και άν ήνε. Ένθυμούμαι ήποίαν αίσθησιν ένεποίησέ μοι πρό έτών τό έξής δημώδες διστιχον επιγραμμα:

βάλε τον κρηνο 'ς τό νερό,
κι' άν μαρσῆ δέ σ' αγαπή.

Ο άναγνώστης θέ έννοήση όλην του διστιχου την δυναμιν όταν μεταφερθή διά τής φαντασίας εις τους κρναούς λόφους των Μεγάρων και άκροαθή των ήλιοκαών Μεγαρίδων παρθένων ήμφεσημένων τά έσρατάσμα και κατά τον χορόν τής τραίας συνχθουσών τό έρωτικόν επιγραμμα διά φωνής ύποκλαιούσης.

Τά δε μυθικά μνημόσυνα αποδόλλουσι πολύ του άγγριου αυτών μεγαλειου όταν δέν φαντασώμεν τους όζεις των μελανειμόνων μυρολογι-

στριών ήχους περί τό άνοσπερές φέρετρον του έν τῷ νεκρικῷ θαλάμῳ προκειμένου.

Τέλος τό δημώδες επιγραμμα δέν προκαλοῦσι μόσιον του ιδιωτικού βίου αι χαραί και αι θλίψεις, αλλά και του ήθνους αι περιπέτειαι και ο πολιτικακός βίος. Οχυμάσιον ήνε τό εις τά ύπλα του κλέφτου τετραστιχον επιγραμμα

Γάντριωμένου τάματα δέν πρέπει να πουλιώνται, μόν' πρέπει τους 'ς τήν εκκλησία κ' εκεί να λειτουργιῶνται· πρέπει να κρέμονται 'ψηλά 'ς άραχναμένο ύργο' ή σκούρια να τρώη τάματα και ή γῆ των άνερωπιμένο.

Ο Σαμωνίδης δέν ήδύνατο βεβάζει να επιγράψῃ τι μεγχλειότερον κάτωθεν των όπλων του Καραϊσκάκη. Έν τοϊς όλίγοις τούτοις στίχοις του άνωμένου λαϊκού ποιητού συγκεντροῦται ολόκληρος ιστορία μαρτυριών και δόξης, ολόκληρος σωρός λιθωνωτου και στεφάνων και διακρύων. Και τοῦτο μέν τό επιγραμμα ήνε μοναδικόν διά τό δυσανάβατον ύψος του ποιητικού μεγαλειου. 'Αλλά μή δέν ήνε έξια μνείας διεκ την παιγιώδη αυτών εὔτραπελιαν τά βραχεία έκείνη επιγράμματα άτινα γεννώνται εξ ύπαγιου παρά τῷ λαῷ επ' εύκαιρία πολιτικῶν ενεργειών ύποκειμένων εις την δημοσίαν κρίσιν, μάλιστα δε κατά τās ήμέρας ήλογών, του έντροφήματος τούτου του φιλελευθέρου ελληνικού λαού; Τις ποιεί τά άγραφα ταύτα στιχοιργήματα, τίς συνθέτει τον άποίτητον αυτών ρυθμό; Είς και οὔδεις, οὔδεις και όμιως πάντες. Ναί πάντες, διότι έν τούτοις τό ζῆμα γεννᾶται, γεννᾶται ως άνεμίδιον και τελευτᾶ ως θροντή πυροδύλου άπαραλλάκτως ως ή συκοφαντία κατά τον Δόν Βασιλειον. Τπως ο Μώμος, πτερωτός ολον παρίστανον αυτον οι άρχαίοι, ήπταται ταχύς από του μέν εις τον δε και ύποτονθορύζει εις τό οῦς του λαου τό πονηρόν επιγραμμα.

Γ'

Ποιοῦμενοι άνωτέρω λόγον περί τής μεγάλης διαδόσεως του επιγραμματος των λογίων παρά τοϊς Βυζαντινοίς, ύπεδειξάμεν την πυκνήν χρῆσιν αυτού έν πάση περιπτώσει και επ' οϊουδήποτε άντικειμένου. Ουδόλωσ λοιπόν θε φανῆ παράδοξον ότι συχνότατα εύρίσκουμεν αύτό και επί των βυζαντινικών σφραγίδων.

Η ύλη εξ ής αι βυζαντιναι σφραγίδες συνήθως κατασκευάζοντο ήτο ο μόλυβδος. Η χρῆσις του κηρού πρὸς σφράγισιν υπήρξεν ως φαίνεται σπανιωτάτη. Επ' ίσης δεσπνίαι ήσαν αι χρυσαι ή άργυραι βούλλαι, εξ ών χρυσόβουλλα ή άργυρόβουλλα ονομάζονται και τά επίσημα έγγραφα τά φέροντα τοιαύτας σφραγίδας. 'Αλλως δ' ή χρῆσις τής χρυσής βούλλας ήτο προνόμιον των αυτοκρατόρων και τά άργυρόβουλλα δε μετεχειρίζοντο μόνον δεσπῆται, ως φαίνεται. 'Αλλά των εκ μόλυβδου σφραγίδων ή χρῆσις ήτο συνηθεστάτη εις πάσας τās κοινωνικās τάξεις από του αυτοκράτορος και

του πατριάρχου μέχρι του αὐλικου θεράποντος και του άπλου άστου. Έκτυποῦμεναι αι σφραγίδες διά βουλλωτηρίου εκ αληθροῦ μετάλλου, ήπωρημένου πολλάκις από του στήθους του κατόχου, άπηρτίζοντο εκ πλακός μολυβδίνης έν μέσῳ τής ύποίας συνεπιέζετο ή ύάμιγξ ήτις έχρησίμευεν εις την από των έγγραφων άνάρτησιν τής μολυβδίνης βούλλας. Των τοιούτων μολυβοβούλλων ή μελίτη ήνε σπουδαία διά τε τους επ' αυτών επικραταρχμένους τύπους διαφωτίζοντας μάλιστα την χριστιανικήν ήρχαιολογίαν, και τās επιγραφας, εξ ών μανθάνομεν ονόματα οικογενειών, επισκόπων και άρχόντων, τίτλους πολιτικούς και εκκλησιαστικούς. Ως εκ τούτου τά μικρά ταύτα ιστορικά τε και καλλιτεχνικά μνημεία είλασκον κατά τās τελευταίας μάλιστα δεκαετηρίδας την προσοχήν των ήρχαιολογόντων, ήξιόλογοι δε συλλογαι αυτών ήπηρτίθησαν κατά τε την Ανατολήν και την Ήσπεριν. Τέλος δε ή περι αυτῶ μελίτη προϋχώρησε τοσούτον ώστε και ίδιον όγκώδες περί αυτών σύγραμμα εξέδύθη επ' έσχάτων, έν οῖ έδημοσιεύθησαν ύπερ τῶ χίλις μολυβοβούλλα, χωρίς να δύνανται να ρηθῆ μηδενά; ότι διά τής σπουδαίας ταύτης δημοσιεύσεως εξητλήθη πᾶς λόγος περί των μολυβοβούλλων. (*) Έχοντας δε την δημοσιεύσιν ταύτην άνά χείρας δυνάμεθα να παρακολουθήσωμεν και τό επιγραμμα των βυζαντινικών σφραγίδων.

ήνε δηλα δὴ αξιοπαρατήρητον ότι οι Βυζαντινοι, παρ' οίς κατά τάνωτέρω είρημένα μεγίστη υπήρξεν ή χρῆσις του επιγραμματος, δέν ήμέλησαν να επιχαρτίσωσι και επί των σφραγίδων αυτών στίχους. Οί στίχοι οὔτοι συνήθως ήνε χαλιζμβοι, κατά την σύνταξιν των ήποίων μάλλον περί τον αριθμόν των συλλαβών ή περί την προσφθίνν καταβάλλετο προσοχή. Έπειδή δε τό επιγραμμα συνίσταται συνήθως εξ ένός ή δύο στίχων, επιγραφόμενων επί τής μιζς όψεως του μολυβοβούλλου ή καταλαμβανόντων σπανιώτερα και τās δύο, δώδεκα ή είκοσιτέσσαρας μόνον συλλαβας ήεν ο ποιητής εις την διάθεσιν του όπως περιλάβῃ έν αύταις τό όνομα, τό επώνυμον και τους τίτλους του εις έν άνήκεν ή σφραγίς και ότι άλλο ήθελε να έκφράσῃ. Τό όλίγον του χωρου, ή άνεπαρκεία των συλλαβών και οι δεσμοί του μέτρου, όσον χαλαρόν και άν ήτο, προῦκάλεσαν τους δύο ούσιώδεις χαρακτήρας του σφραγιστικού επιγραμματος, ως το καλέσωμεν οὔτω, την τυπικήν αυτού συντομίαν και την χρῆσιν λέξεων και έννοιών χρησιμευσών πρὸς ύψωσιν των λεγομένων, ήτις όπως ένίοτε αποδίδει συνθηματική. Οὔτως ο επισκοπος γίνεται πολλάκις

επί των σφραγίδων πρόεδρος ή ποιμήν ή προστύτης εκκλησίας, ο Γαβριήλ κυρτερώνυμος, ο Ιωάννης χαριζώνυμος, οι εκ του όικου των Άγγέλων καλούνται Άγγελώνυμοι.

Τό σφραγιστικόν επιγραμμα ή περιέγει άπλώς την δήλωσιν του κυρίου τής σφραγίδος ή ήνε επίκλησις πρὸς την θεοτόκον ή τινα των άγιων πρὸς φύλαξιν των γραφών αυτου και των νσημάτων. Συνήθης τύπος ήνε ο έξής:

- Γραφίς σφραγίξω και λόγους Γεωργίου.
- Ιωάννου σφράγισμα του Καππαδόκου.
- Σφραγίς Βασιλειου Μεσοποταμίτου.

Όμοια μονόστιχα εύρίσκουμεν πάμπολλα επί των μολυβοβούλλων. ήνε δε τό μάλιστα μονότονον είδος αυτών, ένθα φαίνεται άπορος ή ιδιοτροπία, άλλ' άμα και εύκολία τής έμμέτρου διατυπώσεως του ονόματος του σφραγίζοντος.

Περίεργα σφραγιστικά επιγράμματα ήνε τά μή περιέγοντα τό όνομα του σφραγίζοντος, αλλά παραπέμποντα πρὸς άναγνώρισιν αυτου εις την γραφήν. Τοιαύτα ήνε τά έξής:

- Τίνος σφραγίς; δὲν ή γραφή προδεικνύει.
- Εκ τής γραφῆς γνώριμος ή σφραγίς τίνο.
- Εκ τής γραφῆς γνώθι με τον γεγραφοτα.
- Επιγραφή δείκνυσι τον γεγραφοτα.
- Επιγραφήν σφραγίδος μη ζῆται βλέπων.
- Είποι σαφῶς γάρ ή γραφή τίνος πέλω.
- Γραφή δηλοῖ σοι οὔτινος σφραγίς πέλω.
- Οὐ σφραγίς είμι την γραφήν γνώση βλέπων.
- Οὐ σφραγίς είμι την γραφήν όραν τόει.

Περί των τοιούτων σφραγίδων πρέπει να υποθέσωμεν, ότι τό άνωχυον προήρχετο εκ τής χρήσεως έτοιμών βουλλωτηρίων ήποτυπόντων έν των άνωτέρω παρατεθέντων επιγραμμάτων ήφράζοντο δ' κι τοιαύται σφραγίδες ίσως υπ' ανθρώπων άσημων ή σπανίως γραφόντων, εκτός των περιστάσεων καθ' ός υπήρχεν ίδια άφορμή όπως έπίτηδες ο επιστέλλων αποκρύψῃ τό όνομά του, μένον οὔτως άγνωστον πρὸ τής αποσφραγίσεως τής επιστολής.

Συνήθης δ' ήνε ή επί των σφραγίδων επίκλησις τής θεοτόκου.

- Σκέποις, άνασσα, σὸν δοῦλορ Νικηφόρον.
- Είλες βοηθός δοῦλορ σὸ Γεωργίου.
- Αίσπουνα σώλοισ Σπορθύληρ Κωνσταντίνου.
- Αῦληνδὸν άγνή με σκέποις Ιωάννη.
- Δοῦλορ σκέποις σὸν Βασιλειου, παρθέρε.
- Κωνσταντίνου μοι τῷ Μελησιηνῷ, κόρη, επισφραγίλοισ τās γραφῆς τῷ σὸ τῆφ.

'Αλλοτε δε παριστάνεται λαλοῦσα αύτή ή Παναγία, οὔτως

- είμι φύλαξ σου και γραφῶν είμι φύλαξ.
- Σπανίως δε ποτε Μάρτα τις επικαλεῖται τής

* Gustave Schlumberger Sigillographie de l'empire byzantin avec 1100 dessins par L. Dardel. Paris. MDCCCLXXXIV.

Κυνοουρίων φέρεται Ζήτω ὁ Πόλεμος! διὰ γραμμάτων τρεμόντων ὡσεὶ μετεδδθη εἰς αὐτὴ τὸ βίγος τῶν κεντησάντων αὐτὰ ἀδρῶν διακτύλων.

Τὰς σημαίας ταύτας βλέπων ἀνεμνήσθη τῶν ἐν τῇ ἐπιθέσει τοῦ Ἀγῶνος ἐρρακιωμένων καὶ πυρκαυστῶν ἃς εὐγενεῖς φιλελληνίδες, εἶχον πέμψει πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ 1821. Μία τῶν σημαίων ἐκείνων διατηρεῖ εἰς ἔχνη ἀμματος. . . Τίς οἶδεν ἂν καὶ αὐταὶ διὰ νέφους πυρίτιδος πρὸς τὸν κίνδυνον χωροῦσαι δὲν ἴδωσι πίπτοντας νέους ἥρωας ἐν τῇ σκιᾷ αὐτῶν, καὶ δὲν κυματίσωσι κατέρυθροι ἐκ τοῦ ἀμματος νέων ἀγωνιστῶν ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν φρουρίων. . .

Οἱ ἐφεδρῶν γνωρίζουσι τούτο, καὶ δὲν ἀποδειλιῶσιν ἀλλὰ κραυγάζουσιν ἐν ἀκρατῆτι ἐνθουσιασμῷ: Ζήτω ὁ πόλεμος!

Καὶ ὁμοῦ ἀφίνουσι ὅπισω αὐτῶν σπαρακτικὸς ἀπαχαιρισμὸς: μητέρας ὀλοφυρομένας, νεκρὰς σύζυγους σφιγκτικῶς ἀπὸ τοῦ τραχήλου αὐτῶν κρεμασμένας, νήπια περιπαθῆς αὐτοῦς ἐναγκαλιζόμενα· ἐγκαταλείπουσι τὸ παρελθὲν ὄλον, τοὺς μὀχθους ἐτῶν ὀλοκλήρων. Ὁ βίος αὐτῶν κόπτεται ἀποτόμως· ἡ ἔμπελός των θὰ ξηρανθῇ, ἡ ἀγρὸς θὰ γεμίση ἀκάθαραι· τὸ ἄροτρον θὰ σκωριάσῃ, τὸ ζευγάρι θὰ πωληθῇ· ὁ οἰκίσκος πολλῶν θὰ ρημάξῃ· θὰ ἐρειπώσῃ αὐτὸν ἡ ἔνδεικ. Ὁ πολιὸς γέρον θὰ κάθηται ἄφωνος ἐκ τῆς ὀδύνης παρὰ τὴν ἐρρυτιδωμένην γρατῖαν· ἡ μήτηρ θὰ κλαίῃ παρὰ τὴν κοιτίδα τοῦ βρέφους. Ὅταν δὲ πῆσῃ τὸ πρῶτον τηλεβόλον, ὅποια φρικίασας ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅποια λαχτάραι μὴ ἡ σφαῖρα εὐρήσῃε κατάκαρδα τὸ τέκνον, τὸν πατέρα, τὸν σύζυγον, καὶ τὴν στιγμὴν ἐκείνην κεῖται ἐκτάδην ἄταφος. . .

Ἐν τούτοις οἱ ἄνδρες οὗτοι στήνουσι χαρὸν ἐν μέσῳ τῶν πλατειῶν, ἐν τυμπάνοις καὶ αὐλοῖς καὶ ἄσμασι ἑλληνικοῖς. Παράδοξον! γέροντες ἐλθόντες ν' ἀποχαιρετίσωσι τὰ τέκνα των συγχωρεῖν μετ' αὐτῶν καὶ ζητωκραυγάζουσι· βίγος πρὸς μεγαλοουργίαν κατέλαβεν ὄλην τὴν Ἑλλάδα. Ἡ φωνὴ τῆς Πατρίδος ἐπέδαλε σιγὴν εἰς πᾶσαν ἄλλην φωνήν. Οὐδεὶς στρέφει πρὸς τὰ ὅπισω τὸ βλέμμα ὅπως ἴδῃ τί ἀφίνει, ἀλλὰ πάντες πρὸς τὰ ἐμπρός, πρὸς τὸν κίνδυνον, πρὸς τὴν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Πατρίδος.

Οἱ καταταχθέντες ἐφεδρῶν διευθύνονται ἀθρόοι εἰς τὰ παρὰ τὴν Μεσσηνίαν τῶν Ἀσωμαμάτων παραπήγματα τοῦ στρατοῦ. Συναντῶνται μετὰ παλαιῶν αὐτῶν φίλων καὶ φωνὰς ἐκβάλλουσιν ἐκπλήξεως καὶ χαρᾶς. Τινὲς ἐνδυσθέντες ἤδη τὴν στρατιωτικὴν στολὴν καὶ κρατοῦντες τὴν κουραμίαν καὶ τὰς ἀρβύλας ἢ τὰ πολιτικὰ αὐτῶν ἐνδύματα ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν πόλιν. Ἀστειζοῦνται πρὸς ἀλλήλους ἐν μεγαλόφρονι ἀμεριμνησίᾳ. Οὐδὲ συλλογίζονται ἂν εἴνε πεπωμένον νὰ φορέσωσι καὶ πάλιν τὰ ἐνδύματα ἐκεῖνα.

Χαίρει πλέον μαλακὴ κλίνη, ἣν ἐστρώννουν ἡ μήτηρ ἢ ἡ ἀδελφὴ μετὰ τόσης στοργῆς ὑπὸ τὴν πατρικὴν στέγην! Κοιτῶν τῶν ἐφεδρῶν τοῦ λοιποῦ εἶνε αἱ ἐπὶ τοῦ κατωφεροῦς ἐκείνου πεδίου λευκάζουσι σκηναί. Θὰ κοιμῶνται ἐπὶ τοῦ ξηροῦ ἐδάφους μίαν κάπαν ἔχοντες ὡς κλίνην καὶ μίαν ὡς ἐπάπλωμα, ἐν ᾧ ὁ ἄνεμος τὴν νύκτα θὰ γογγύζῃ πλήττων τὸ ἄκρον τῆς σκηνῆς ὡς ἰστῖον πλοίου ἐν πελάγει.

Καὶ εἶνε ψαῖδροι καὶ ζωηροὶ μετὰ προθυμίας ἀσκούμενοι· διότι ὁ ἐνθουσιασμός αὐτῶν δὲν εἶνε παραφορὰ τις στιγμιαία καὶ ἄλογος, οἷστρος τις πρὸς φαντασιώδη ἠρωϊσμόν, ἀλλὰ προὑπολελογισμένη ἀνταπαρησία, θερμοεργὸς πρὸς τὴν Πατρίδα ἀφοσίωσις χάριν τῆς ἠποιᾶς τὰ πάντα ἀπεφάσισαν νὰ ὑποστῶσι. Ὁ κίνδυνος, ὁ ἔσχατος κίνδυνος μὲ τὰς φοβεράς αὐτοῦ συγκινήσεις εἶνε εἰς πολλοὺς προτιμότερος τῆς καθ' ἑκάστην κακουχίας τοῦ στρατιώτου. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ἐφεδρῶν εἶνε τόσον διάπυρος ὥστε δὲν ἀποψύχεται οὐδὲ διὰ τοῦ στρατῶνος διερχόμενος. Θεωροῦσιν εὐτυχίαν ὅτι θὰ ὑποδληθῶσιν εἰς τὴν σιδηρῶν πειλαρχίαν, εἰς τὰς βραεῖας ἀγγαρείας, εἰς τὴν τροφήν τῆς παραβάτης εἰς τὰς μακρὰς φρουρὰς ἐν παγερῷ ψύχει. Γνωρίζουσιν ὅτι ἀποθέσαντες τὴν ἐνδυσμασίαν αὐτῶν συναπέθεσαν καὶ τὴν θέλησιν, ὅτι ἕκαστος δὲν εἶνε πλέον ἄτομον, ἀλλὰ μόνος ἐνός συνόλου, ὅτι δικαίεται καὶ χρησιμοποιεῖται ὡς ἄνδργανον ὄν. Θὰ τῶ εἴπωσι: βιάδιζε· καὶ θὰ βιάδιζῃ στήθη! καὶ θὰ σταθῇ· προχώρησον εἰς τὸ στόμιον τοῦ πυροβόλου τοῦ ἐχθροῦ! καὶ θὰ προχωρήσῃ. Ἀπόθανε! καὶ θ' ἀποθάνῃ!

Εἶνε δὲ τόση ἡ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη αὐτῶν, δι' ἣν τὰ πάντα ἐγκατέλιπον, ὥστε πρὶν λάθωσι τὴν τιμὴν ν' ἀποθάνωσι δι' αὐτὴν θὰ ὑποστῶσι καὶ τὰς εἰδεχθεστέραις βαναυσουργίας καὶ τὰς φοβερωτέραις σκληραγωγίαις, ἄνευ παρρησίου, ἄνευ γογγυσμοῦ, ἄνευ ἀποκαρτερήσεως. Ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς ἐξάλλως ἀγαπῶντας, οἷτινες λογιζονται εὐτυχίαν καὶ αὐτὴν τὴν ὀδύνην, ἀρκεῖ ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς λατρευομένης φίλης.

Τοιοῦτος ἐφάνη διὰ μῆκος ὁ Ἑλληνικὸς λαός, τὴν στιγμὴν τοῦ κινδύνου. Μέγας πρὸς θυσίας καὶ τολμήματα, ἔτοιμος νὰ προχέῃ τὸ αἷμα αὐτοῦ καὶ τὸ χρῆμα, ἔτοιμος νὰ προσενεχθῇ ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος, ἔτοιμος νὰ δημιουργήσῃ ἱστορίαν διὰ τοῦ ξίφους του. Πόσον τὸν ἐσυκοφάντησαν οἱ δυσφημήσαντες αὐτὸν ὡς ἐκφυλισθέντα. Ὅχι! δὲν ἐλησμονεῖ τὸν Μέγαν ἀγῶνα ἐξήκοντα ἔτη τώρα ἀνεπαύετο, ἀνέκτα δυνάμεις, καὶ ἰδοὺ ἠνωρθώθη βωμάλεις, φοβερός. Πόσον τὸν ὕβρισαν οἱ κυβερνήσαντες αὐτὸν σκωριῶν ὄπλον ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν ὑπολαθόντες. Ὡ! ἂν κάλλιον διεγίνωσκον αὐτὸν τί ἠδύναντο νὰ πράξωσι διὰ τοιοῦτου μεγαλοουργοῦ λαοῦ!